

9. Hafta: 9 Mart Darbe Girişimi ve 12 Mart Muhtırası

Bir önceki derste bahsedildiği gibi 1967 – 1968’den itibaren bağımsız senatör Cemal Madanoğlu etrafında İlhan Selçuk, İlhami Soysal, eski MBK üyesi Osman Köksal gibi isimlerin yanında bir grup muvazzaf kurmay albayın katılımıyla oluşan grubun teorisyeni konumunda olan Avcıoğlu, bu yolla TSK ile de temas kurmuş oluyordu. Avcıoğlu, 1969’dan itibaren Türkiye’nin sorunlarına ürettiği çözümlerin temel uygulayıcısı olarak gördüğü orduya doğrudan mesajlar verebilmek üzere *Devrim* dergisini yayınlamaya başlamıştı ve bu derginin sayfalarından ilerici bir güç olarak gördüğü ve Türkiye’nin ihtiyacı olan yeni bir anti-empyralist mücadeleyi başlatmasını beklediği orduyu “göreve” davet ederken muhtemel bir darbeyi MDD ekseninde bir yeniden yapılanmaya dönüştürecek bir “program” hazırlığını da gerçekleştirmişti: toprak reformu, NATO’dan çıkmak, bankacılık, sigortacılık ve dış ticaret sektörlerini devletleştirmek gibi adımların ivedilikle atılması gerektiğini savunuyordu. Avcıoğlu’nun bu çağrılarını 9 Mart 1971’de karşılığını bulacak; Avcıoğlu ve Madanoğlu etrafında toplanan subaylar cuntası başarısız bir darbe teşebbüsünde bulunacak; bu teşebbüs üzerine ordunun üst kademeleri 12 Mart’ta bir muhtıra vererek 14 Ekim 1973 seçimlerine dek sürecek olan bir ara rejim dönemini başlatacaktır.

Altında kuvvet komutanlarının ve Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın imzası bulunan 12 Mart Muhtırası; hükümetin derhal yönetimden çekilmesini, aksi takdirde TSK’nın idareye el koyacağını ilan etmekteydi. 12 Mart muhtırası Türk Siyasal Hayatı I dersimizde çalıştığımız pretoryen rejimler tipolojisi içerisinde riyaset/veto rejimleri başlığı altında karşımıza çıkan askeri müdahale tipine bir örnektir. Bu modelde silahlı kuvvetler iktidara doğrudan el koymaksızın hükümet kararları üzerinde veto edici etkilerde bulunur. Sivil siyasi kurumlar işletilmeye ve sivillerden oluşan bir hükümet devleti yönetmeye devam etmekte ise de silahlı kuvvetlerin siyasi alanın regüle edilmesi ve denetlenmesi süreçlerinde önemli bir rol oynadığı ve hükümet kararları üzerinde daimi bir veto yetkisi varmışçasına hareket ettiği bir sistem söz konusudur. Veto rejimleri muhafazakâr bir karakter gösterir çünkü müdahaleyi kaçınılmaz kıldığı ileri sürülen kaotik atmosfer nedeniyle bozulmuş statükoyu yeniden tesis etme yani müdahaleye yol açan gelişmelerin bozduğu orijinal düzen halini restore etme çabası içindedir.

12 Mart Muhtırasının metnine bakıldığında yukarıda sözü edilen restorasyonculuk misyonu açık şekilde görülmektedir. Buna göre “hükümetin süregelen tutum ve icraatlarının ülkeyi

kardeş kavgası, anarşi, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine itmiş olduğu; Atatürk'ün hedef gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak hedefinin yitirilmesine yol açtığı, Anayasa'nın öngördüğü reformların tahakkuk ettirilemediği" vurgulanmıştır. Bu durum "Cumhuriyet'in geleceğini büyük ve ağır bir tehdit" altına sokmuştur. Bu nedenle "bu vahim durumu tespit eden TSK, partiler üstü bir anlayışla hareket edip mevcut anarşik durumu sona erdirecek, Atatürkçü bir görüşle Anayasa'yı uygulayacak inandırıcı bir hükümetin kurulup işlenmesini" istemektedir. Bu yapılmadığı takdirde ise "Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu görevleri yerine getirmek üzere idareyi ele alacaktır."

12 Mart Muhtırası metninde ifadesini bulan "bozulmuş olan düzenin yeniden tesisi"ni sağlamak misyonunun meşrulaştırıldığı bağlamın kısmen 9 Mart darbe girişimi tarafından sağlandığını söylemek mümkündür. Ancak daha geniş ölçekte bakıldığında cumhuriyet rejiminin tehdit altına girmesine yol açtığı düşünülen olaylar silsilesinin MDD tartışmaları ve hükümet darbesi yoluyla rejimin temel esaslarını değiştirmeyi öneren Yön ve Devrim Dergileri Hareketini aştığı ve kendisini sol-sosyalist olarak tanımlayan çeşitli yasadışı gençlik örgütleri tarafından gerçekleştirilen banka soygunları, NATO üslerinde görevli askerlerden İsrail başkonsolosuna kadar uzanan bir skala içinde çeşitli kişilerin kaçırılması, karşıt görüşlü ya da farklı fraksiyonlara mensup gruplarla ya da güvenlik güçleriyle girilen çatışmalar ve diğer türlü şiddet olaylarının 12 Mart askeri müdahalesine uzanan yolun taşlarını döşediği ve müdahaleyi gerçekleştirenlerin ilgili olaylara referansla sivil siyaset üzerinde uygulayacakları veto rejimini haklılaştırdıkları görülmektedir.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Erik-Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 375-388.

Yusuf Tekin-Çağatay Okutan, Türk Siyasal Hayatı, Orion Yayınları, İstanbul, 2011, s. 179-181.

Murat Karataş, “Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme”, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2(3), 2019, s. 69-110.

Barış Ertem, “12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, OPUS Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8 (14), 2018, s. 655-676.